

УДК 74:75(477)"20"

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/42-1-9>

Анна ГУНЬКА,
 orcid.org/0000-0003-4455-1640
 старший викладач кафедри образотворчого мистецтва
 Київського університету імені Бориса Грінченка
 (Київ, Україна) dushaorchidei@ukr.net

ГРАФІЧНИЙ ДОРОБОК ІВАНА ІЖАКЕВИЧА У ВИДАННЯХ ЖУРНАЛУ «НИВА» 1888–1917 РР.

Графічний доробок видатного українського художника Івана Іжакевича (1864, Вишнопіль – 1962, Київ), більш знаного як живописець кінця XIX – першої половини XX століть, досі не став предметом окремого дослідження. Відомо, що митець, який продовжував пошуки «українських типів» слідом за епохальними напрацюваннями Тараса Шевченка у серії «Живописна Україна», понад 20 років займався оформленням провідних петербурзьких і київських друкованих видань. З-поміж ілюстрованих ним випусків періодики чільне місце займають довголітні творчі пошуки у видавництві журналу «Нива», котрий на межі XIX та XX століть був провідним виданням Російської імперії. Крім того, митець працював і для видавництва «Всемирная иллюстрация» й «Живописное обозрение», що також випускалися у Санкт-Петербурзі.

Значимими у зв'язку з оформленням «Ниви» цього автора є сцени з народного побуту селян, церковна етнографія та обрядовість, мотиви народних і казок різних авторів, українські типи. Виконувалися вони у вигляді ручних рисунків, котрі потім штатними граверами видавництва переводилися у техніку літографії на пальмових дошках (до 1897 р.). Відомо, що обслуговували згадане видавництво, а також «Всесвітню ілюстрацію» гравери зі школи Л. Сірякова. У перший період окремі ілюстрації до згаданого журналу могли містити приписи про двох авторів: «І. Іжакевич, гравер А. К. Толстой» тощо.

З 1897 р. друкарі цього видання розпочали експерименти з друком і для виконання ілюстрацій до «Ниви» використовували автотипію (растрову цинкографію), що позначилося на якості робіт. З цього часу ілюстрації видання стали більш схожими на чорно-білу, а також кольорову фотографію з рисунку, яка інколи має ледь помітну м'яку «паволоку»-розтушовку. Тому другий етап в історії оформлення журналів «Нива» відзначається приписами: «з рис. такого-то».

Загалом, нині найцікавіші графічні твори Івана Іжакевича відомі за випусками 1888–1904, 1908–1917 рр. З-поміж творів автора, розміщених на шпальтах видання «Нива», візуалізуються звернення до стилістики реалізму, імпресіонізму, декадансу і символізму (останні два стильових напрями – упродовж 1890-х – 1910-х рр.).

Ключові слова: Іван Іжакевич, київський художник, кінець XIX – початок XX століття.

Анна HUNKA,
 orcid.org/0000-0003-4455-1640
 Senior Lecturer at the Department of Fine Arts
 Borys Grinchenko Kyiv University
 (Kyiv, Ukraine) dushaorchidei@ukr.net

GRAPHIC WORK OF IVAN IZHAKEVYCH IN THE PUBLICATIONS OF THE NIVA MAGAZINE 1888–1917

The graphic work of the prominent Ukrainian artist Ivan Izhakevych (1864, Vyshnopol – 1962, Kyiv), better known as a painter of the late nineteenth – first half of the twentieth century, has not yet been the subject of a separate study. It is known that the artist, who continued the search for «Ukrainian types» following the epoch-making works of Taras Shevchenko in the series «Picturesque Ukraine», for more than 20 years was engaged in the design of the leading St. Petersburg and Kiev publications. Among the issues of the periodical illustrated by him, the long-term creative search in the publishing house of the Niva magazine, which was the leading publication of the Russian Empire at the turn of the 19th and 20th centuries, occupies a prominent place. In addition, the artist worked for the publishing houses «Vsemirnaya illustraciya» («World Illustration») and «Jivopisnoye obozrenije» («Picturesque Review»), which were also produced in St. Petersburg.

Significant in connection with the design of «Niva» by this author are scenes from the folk life of the peasants, church ethnography and rituals, motifs of folk and fairy tales by various authors, Ukrainian types. They were made in the form of hand drawings, which were then translated by full-time engravers of the publishing house into the technique of lithography on palm boards (until 1897). It is known that engravers from L. Siryakov's school served the mentioned publishing house, as well as «World Illustration». In the first period, some illustrations to the outlined magazine could contain instructions about two authors: «I. Izhakevich, engraver A. K. Tolstoy» and others.

From 1897, the printers of this edition began experiments with printing and began to use autotype (raster zincography) to perform illustrations for «Niva», which affected the quality of work. Since then, the illustrations in the publication have become more like black and white, as well as a color photograph from a drawing, which sometimes has a faint soft «pavolok»-shape. Therefore, the second stage in the history of design of magazines «Field» is marked by prescriptions: «from Fig. such and such».

In general, today the most interesting graphic works of Ivan Izhakevich are known from the issues of 1988–1904, 1908–1917. – during the 1890s – 1910s).

Key words: Ivan Izhakevych, Kyiv artist, end of the XIX – beginning of the XX century.

Постановка проблеми. У період незалежної України в національному мистецтвознавстві актуалізується увага до дослідження тих ланок мистецьких практик, в яких вирізняються першооснови державної культуротворчої ідентичності. Так, культурне життя України кінця XIX – початку XX століть характеризується посиленням інтересу до ідей національної самобутності, які у колах тогочасної інтелігенції набули значного розвитку в різноманітних сферах і проявах творчого потенціалу митців того часу, зокрема в літературі, музиці, драматургії, образотворчому та монументально-декоративному мистецтві. Імена саме цих митців, що заклали основи нинішньої крос-культурної системи і мистецьких традицій, наразі варто переосмислити, враховувати напрацьоване ними у різних ділянках мистецької творчості.

У цьому сенсі важливим є творчий доробок українського митця кінця XIX – першої половини XX століття Івана Їжакевича (1864–1962 pp.), своєрідний талант якого проявився досить широко. Адже митець працював як художник-монументаліст, іконописець, ілюстратор, графік, драматург і належав одночасно до кількох мистецьких центрів кінця XIX – середини XX століть, а надалі стояв у витоків створення спілки художників України. Нині його значний доробок лишається малодослідженим і несистематизованим. Тому назріла необхідність здійснити комплексне дослідження спадщини митця, більш повно і різнобічно розкрити його творчий доробок.

Аналіз досліджень. Наразі в українському науковому мистецтвознавчому просторі відсутні комплексні дисертаційні дослідження, присвячені творчості Івана Їжакевича, не проаналізовано специфіку мистецької мови, індивідуальну манеру. Окремі дослідники висвітлюють біографію Івана Сидоровича в контексті мистецького життя Києва XX ст. Так, Л. Цурика в контексті дослідження історії лаврського тандему висвітлювала творчість І. Їжакевича та Ф. Коновалюка як художників монументалістів. У період СРСР Л. Владич, М. Ковалевська опублікували нариси життя та творчості українського живописця та графіка І. С. Їжакевича. Н. Кочережко у своїх наукових

доробках висвітлював постать Івана Сидоровича як іконописця та монументаліста.

Також значущими в контексті вивчення даної теми є оприлюднені матеріали дисертації кандидата історичних наук Ірини Марголіної щодо питання атрибуції авторів живопису XIX ст. у Кирилівській церкві Києва, в якій розкривається історія замовлень розписів даної церкви різним митцям (Марголіна, 2013: 398–414). Частково висвітлюється творчість митця І. Їжакевича у статтях О. Сторчай (Сторчай О., 2018: 90–97), в яких простежуються віхи розвитку мистецтва майстра останнього двадцятиліття його життя, уточнюються пам'ятки в окремих монументальних ансамблях. Ім'я Івана Їжакевича згадується О. Сторчай (Сторчай, 8: 479–508) та в окремих архівознавчих розвідках штабу виданих у журналі «Антиквар» (Хочу, 2014: 7) у межах дослідження українського сакрального мистецтва. Творчість митця додатково представлена в альбомах, що виходили друком до річниць від дня народження.

За підсумками вищенаведеного виявлена необхідність здійснити комплексне дослідження, що передбачає відображення впливу соціально-політичних подій на мистецьке життя Наддніпрянщини на зламі століть та формування індивідуальної пластичної мови українського художника Івана Їжакевича.

Мета статті – проаналізувати художні особливості творчого доробку київського художника, члена Київської філії Національної спілки художників України Івана Їжакевича для журналу «Нива» упродовж 1888–1917 pp.

Виклад основного матеріалу. Іван Їжакевич (1864, Вишнопіль, теперішнього Звенигородського, колишнього – до 2020 р., Тальновського р-ну Черкаської обл. – 1862, Київ) у своїй творчості надихався давньою українською історією та побутом козацтва і селянства, які були йому близькі. Відображав і пропагував митець як національну культуру, так і релігійні надбання нашого народу.

Він був невтомним провідником української національної ідеї, що була втілена у понад двадцяти тисячах його робіт, тепер розпорошених по різних збірках України та Росії. Киянина І. Їжа-

кевича можна назвати людиною-епохою, адже він жив і творив на зламі сторіч, застав безліч культурно-мистецьких зрушень, у яких встигнув узяти участь. Тому дослідження його життя і творчості дає змогу повернутися до основ вітчизняного образотворчого мистецтва межі епох – періоду глобальних трансформацій України.

Сьогодні ім'я Івана Їжакевича у мистецтві можна співвідносити з плеядою найбільш шанованих і видатних корифеїв вітчизняних живопису, графіки, монументально-декоративного мистецтва. Учень Миколи Мурашка (Мурашко М., 1964: 172 с.), Михайла Врубеля, Іллі Рєпіна, художник створив знаковий образ Києва межі XIX–XX століть, що став документом епохи.

І. Їжакевичем була створена портретна галерея Тараса Шевченка, Миколи Гоголя, Івана Франка, Михайла Коцюбинського, Лесі Українки, Григорія Квітки-Основ'яненка, Івана Ле, Василя Стефаника, Ольги Кобилянської. Втілені ним у низці монументально-декоративних ансамблів образи святих і релігійні сцени зображені на стінах Свято-Покровської церкви у Покровському монастирі, Церкви Всіх Святих і Храму преподобних Антонія та Феодосія Печерських, Борисоглібської церкви, Успенського собору й багатьох інших храмів Наддніпрянщини. Особливий внесок майстер зробив у розвиток вітчизняної графіки, зокрема естампів (Іван, 2020).

Саме тому 1940 р., вже у радянську добу, йому присвоїли звання заслуженого художника України, а у 1951 р. – народного художника України. Ця вища відзнака свідчить про непересічний талант митця, його значні напрацювання у різних галузях мистецької діяльності, котрі мали надзвичайне значення для поступу вітчизняної художньої культури.

Але станом на 8 вересня 2021 р. відомо, що серед особових справ померлих членів Спілки художників України за 1962 р., переданих в однойменний фонд Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України, що знаходиться на теренах Софійського подвір'я, справа цього видатного художника-киянина відсутня. Це означає, що біографічні відомості про майстра щодо його дореволюційного етапу діяльності навряд чи зможуть бути наразі суттєво доповнені, тому аналіз можливий, власне, за самими творами, представленими у періодичних виданнях тієї епохи.

Переглянувши всі випуски журналу «Нива», які оформлював митець, можна обмежити їх такими роками: 1888–1904, 1908–1917 (Архів, 1870–1918). Ці дати припадають на час, коли у вітчизняному мистецтві домінували тенден-

ції, пов'язані з реалістичними напрацюваннями художників-пересувників, тому імпресіоністичними пошуками, інколи у симбіозі із візіями критичного реалізму, надалі декадансу й символізму. По суті, саме на ці всі тогочасні художні виклики творчо реагував у окреслений відрізок часу й І. Їжакевич, що саме перебував на піці своєї творчої активності (Наркевич, 1968: Стб. 224–225).

Так, з-поміж його творів, виконаних для зазначеного видання упродовж 1888–1917 рр., фіксуються образи, що сповнені естетики декадансу – це «На Днєпрі» 1893 р., «Християнские мученики» 1909 р. та «Видение отцу» 1911 р. До типово символістських пошуків у доробку майстра варто віднести твори «Кошей бессмертный» 1900 р. (Рис. 1), «С пасхальной заутрени», «Рождество Христовое» 1915 р., «Благовещение» 1916 р. та «Воскресенье» 1917 р. (Нива, 1959: 530–531).

Крім стилістичного різноманіття звернень, у спадку художника до журналу «Нива» межі XIX і XX століть варто звернути увагу й на техніко-технологічні експерименти І. Їжакевича. Так, окрім переходу від ручних рисунків, котрі переносилися у техніку літографічної гравюри на пальмових дошках до 1897 р. включно, до експериментів із автотипією (растровою цинкографією), котра мала вигляд розтушованих естампів із димкопаволокою, що наче нагадувала фотографічні твори, від 1911 року майстер працював і в техніці кольорової графіки.

Відповідно, упродовж 1910-х рр. у святкових випусках (найчастіше до дванадцятих свят) трапляються кольорові гравюри його авторства. Прикладом є «Колядки в Малороссии» 1912 р., «Рождество Христово» 1913 р. (Рис. 2), «С праздником» 1914 р. (Флекель, 1987). Крім того, окремі твори митця цього ж періоду позначені впливом творчої манери І. Білібіна – російського художника, який працював в індивідуальній авторській манері, що балансувала між символізмом і модерном. Таким, приміром, є знаковий твір у доробку І. Їжакевича «Кий, Щек, Хорив и сестра их Лыбедь» 1912 р. (Рис. 3).

Висновки. Загалом, слід зазначити, що творчість І. Їжакевича у галузі оформлення журналу «Нива» упродовж 1888–1917 рр. є показовою з точки зору проходження художником усіх етапів звернення до стилістики мистецтва межі XIX і XX століть. Так, разом із пошуками, що балансували між реалізмом з ухилом у передвижництво, та імпресіонізмом, майстер творчо переосмислював спадщину декадансу з моторошними образами черепів, зловісних птахів і образів смерті, близьких окремим синхронним візіям В. Котарбінського.

„Нощей бессмертный“. (Изъ „Народныхъ русскихъ сказокъ“ Аванасьева).

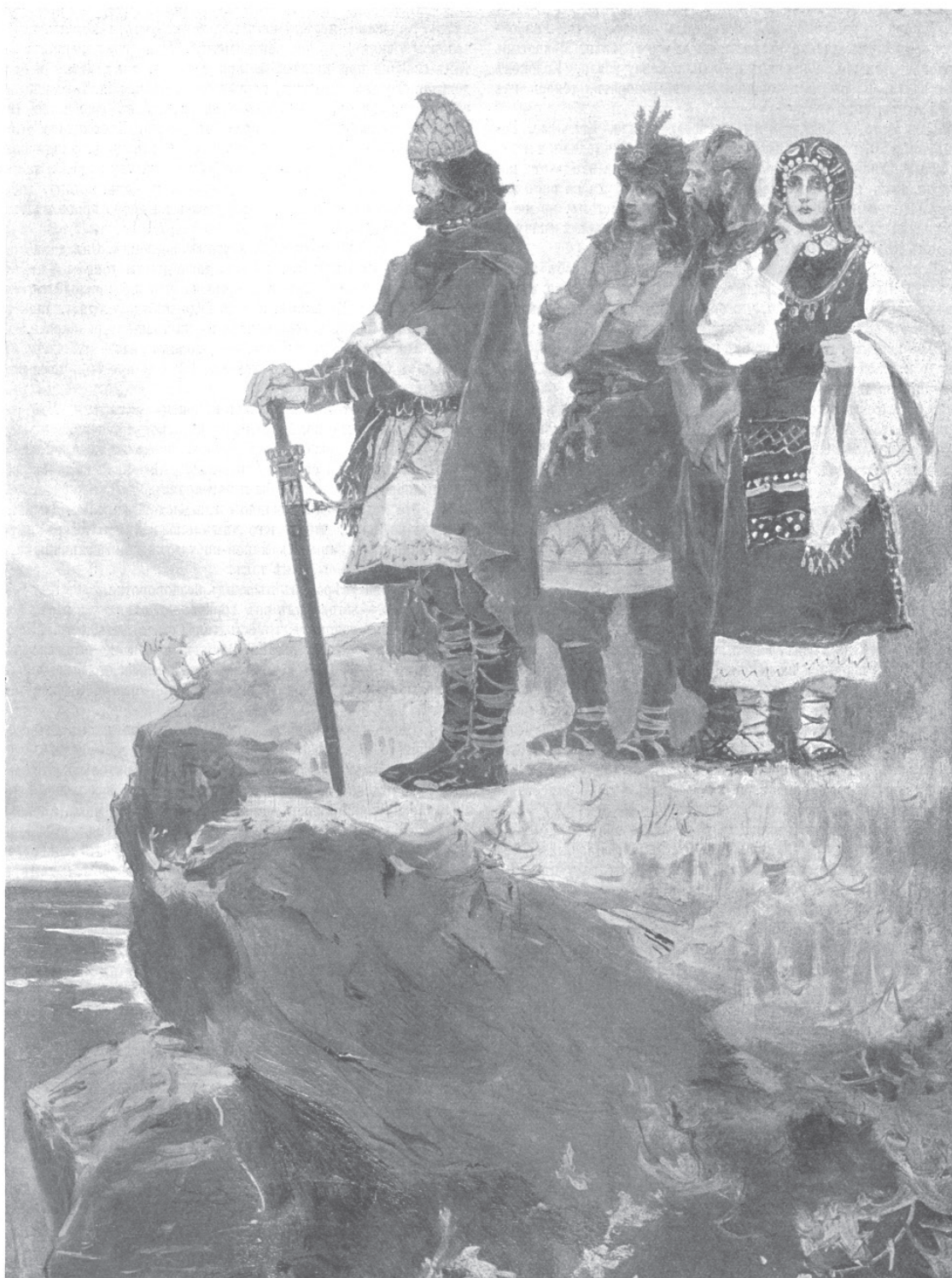
Ориг. рис. (собств. «Нивы») И. И. Ижакевича, грав. Хелмицкій.

Рис. 1. Гравюра за рис. І. Їжакевича до журналу «Нива» 1900 р. «Кошей Бессмертний». Автотипія (растрова цинкографія).

И. И. Ижакевичъ. Рождество Христово.

Рис. 2. Гравюра за рис. І. Їжакевича до журналу «Нива» 1913 р. «Рождество Христово». Кольорова автотипія (растрова цинкографія).

И. Ижакевичъ. Братья Кій, Щекъ, Хоривъ и сестра ихъ Лыбедь.

Рис. 3. Гравюра за рис. І. Їжакевича до журналу «Нива» 1912 р.
«Братья Кій, Щек, Хорив и сестра их Лыбедь». Автотипія (растрова цинкографія).

А також експериментував із мотивами, котрі були притаманні пошукам художників-символістів того часу, зокрема М. Чюрльоніса й Ю. Михайліва, – білих крил, зорь, синестезійних спалахів, буяння кольорових плям тощо. Наприкінці зазначеного періоду І. Їжакевич також намагався «опредметнити» казкові, міфологічні й образи історичного минулого рідного краю крізь призму опоетизації, властивої творчим пошукам І. Білі-

біна, що виробив специфічну манеру книжкової графіки на межі XIX і XX століть, в якій одночасно уживались символічні, епічні образи давніх билин й оперування декоративними лініями та плямами, характерними для естетики модерну. Тільки у творчості І. Їжакевича подібні пошуки набували також рис історично правдивої реконструкції, настільки ж достовірної, наскільки й стилізованої.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Архив номеров «Нива» с 1870 по 1918 год. URL: Руниверс (дата звернення: 20.02.2021 р.).
2. Іван Їжакевич. 1. Під зірками, народженими Богородицею» (18.01.2020 р.) та «Іван Їжакевич. 2. Нестор-літописець від української ідеї» (19.01.2020 р.) в рамках проекту «КАЛИНОВИЙ К@ТЯГ» агенції «Укрінформ».
3. Марголіна Ірина. До питання атрибуції авторів живопису XIX ст. у Кирилівській церкві Києва. *Софія Київська: Візантія. Русь. Україна*. 2013. Вип. 3. Київ, 2013. С. 398–414.
4. Мурашко Микола. Спогади старого вчителя [1907 року]. Київ, 1964. 172 с.
5. Наркевич А. Ю. «Нива» (журнал). *Краткая литературная энциклопедия* / глав. ред. А. А. Сурков. 1968. № 5. С. 254–255.
6. Нива. *Русская периодическая печать (1702–1894)* : справочник / под ред. А. Г. Дементьева и др. Москва: Госполитиздат, 1959. С. 530–531.
7. Сторчай О. В. З листів Івана Їжакевича до Федора Коновалюка (1941–1961 рр.): до 155-річчя від дня народження І. Їжакевича. Київ, 2018. С. 479–508, 15 с. додатків.
8. Сторчай О. Подробиці з творчого життєпису Івана Їжакевича (за архівними джерелами). *Студії мистецтвознавчі*. 2018. № 4. С. 90–97.
9. Флекель М. И. От Маркантонио Раймонди до Остроумовой-Лебедевой: Очерки по истории и технике репродукционной гравюры XVI–XX веков. Москва: Искусство, 1987. 372 с.: илл.
10. «...Хочу быть полезным Лавре». *Антиквар*. 2014. № 6(83). С. 7.

REFERENCES

1. Arkhyv nomerov «Nyva» s 1870 po 1918 hod. URL: Runyvers (data zvernennia: 20.02.2021 r.). [Archive of Niva issues from 1870 to 1918. URL: Runivers (date accessed: 20.02.2021)]. [in Russian].
2. Ivan Yizhakevych. 1. «Pid zirkamy, narodzhenymy Bohorodytsei» (18.01.2020 r.) ta «Ivan Yizhakevych. 2. «Nestor-litopysets vid ukrainskoi ideii» (19.01.2020 r.) v ramkakh proiektu «KALYNOVYI K@TIAH» ahentsii «Ukrinform». [Ivan Izhakevich. 1. «Under the stars born of the Mother of God» (January 18, 2020) and «Ivan Izhakevich. 2. «Nestor the Chronicler of the Ukrainian Idea» (January 19, 2020) within the framework of the “KALINOVY K @ TYAG” project of the Ukrinform agency]. [in Ukrainian].
3. Marholina Iryna. Do pytannia atrybutsii avtoriv zhyvopysu XIX st. u Kyrylivskii tserkvi Kyieva. *Sofia Kyivska: Vizantiia. Rus. Ukraina*. 2013. [Margolina Irina. On the question of attribution of the authors of paintings of the XIX century. in the St. Cyril's Church in Kyiv. *Sophia of Kyiv: Byzantium. Russia. Ukraine*. 2013. Vol. 3. Kyiv, 2013: P. 398–414.]. Vol. 3. Kyiv, 2013: P. 398–414. [in Ukrainian].
4. Murashko Mykola. Spohady staroho vchytelia [1907 roku]. [Murashko Mikola. *Memoirs of an old teacher [1907]*. Kyiv, 1964. 172 p.]. Kyiv, 1964. 172 p. [in Ukrainian].
5. Narkevych A. Yu. «Nyva» (zhurnal). *Kratkaia lyteraturnaia entsyklopedyia* / Hlav. Red. A. A. Surkov. [Narkevich A. Yu. "Niva" (magazine). *Brief literary encyclopedia* / Chap. Ed. A. A. Surkov.]. 1968. №5. Column . 254–255. [in Russian].
6. Nyva. *Russkaia peryodycheskaia pechat (1702–1894): spravochnyk* / pod red. A. H. Dementeva y dr. [Niva. *Russian periodicals (1702-1894): reference book* / ed. A.G. Dementyeva and others.]. Moskau: Hospolytyzdat, 1959. P. 530–531. [in Russian].
7. Storchai O. V. Z lystiv Ivana Yizhakevycha do Fedora Konovaliuka (1941–1961 rr.): do 155-richchia vid dnia narodzhennia I. Yizhakevycha. [Storchay O. V. From the letters of Ivan Izhakevich to Fedor Konovalyuk (1941–1961): to the 155th anniversary of the birth of I. Izhakevich. Kyiv, 2018: P. 479–508, 15 p. applications]. Kyiv, 2018: P. 479–508, 15 s. dodatktiv. [in Ukrainian].
8. Storchai O. Podrobytsi z tvorchoho zhyttiepysu Ivana Yizhakevycha (za arkhivnymy dzherelamy). *Studii mystetstvovnavchi*. 2018. [Storchay O. Details from the creative biography of Ivan Izhakevich (according to archival sources). *Art studies*. 2018. №4. Pp. 90–97]. №4. P. 90–97. [in Ukrainian].
9. Flekel M. Y. Ot Markantonyo Raimondy do Ostroumovoi-Lebedevoi: Ocherky po ystoryy u tekhnike reproduksyonnoi hraviury XVI–XX vekov. [Flekel M. I. From Marcantonio Raimondi to Ostroumova-Lebedeva: *Essays on the history and technique of reproduction engraving of the 16th – 20th centuries*. Moscow: Art, 1987. 372 p.: ill.]. Moskva: Yskusstvo, 1987. 372 p.: il. [in Russian].
10. «...Khochu byt poleznym Lavre». *Antykvvar*. [«... I want to be useful to the Lavra.» *Antiquary*. Kiev, 2014. No. 6 (83). P. 7]. Kyiv, 2014. №6(83). P. 7. [in Russian].